

Слід визнати, що модель людини цікава і з точки зору аналізу конкретних економічних явищ, і в плані дослідження різноманіття культурних типів людини в системі соціально-економічних відносин. Параметри, які включаються в модель, характеризують індивіда з боку мотивації економічної діяльності, її цілей і засобів, вибору варіантів їх співвідношення, об'єктивних можливостей, – в залежності від теоретичного концепту, покладеного в основу моделі. В економічній науці модель використовують як своєрідну теоретичну передумову для вивчення економічної поведінки людини не в якійсь абстрактній економічній системі, а в концептуально обґрунтованих умовах ринку (попиту, пропозиції, конкуренції, прибутку, тощо).

Автором виявлено (і з цим можна погодитися), що складність моделювання проявів людини в економічній діяльності полягає в тому, що сконструйована модель вбудовується у змодельований під неї світ і навпаки. Вона є підсистемою якогось концептуально улаштованого штучного світу. Це, на думку автора, не є гарантією життєздатності моделі, тобто її застосування в реальних обставинах, навіть при наявності гідного наукового апарату, аргументованих висновків. Чим суворіше оцінка реалістичності передумов моделі, екзистенціальних тверджень, прийнятих при моделюванні, тим стійкішою є практична цінність пропонованої моделі, ширший спектр її можливостей.

Вважаю, що монографія викличе значний інтерес у широкого кола спеціалістів в галузі соціально-гуманітарного знання

Dovhopolova O. A., Ph.D., professor of philosophy of natural faculties of Odessa National University. Mechnikov (Odessa, Ukraine), oksanapnpu@gmail.com

Review of the monograph: Petynova O. B. Economic man: Experience of social and philosophical explication. – Monograph / O. B. Petynova. ~ Odessa: Pechatnyy House, 2016. – 336 p.

* * *

Мальчин Ю. М.,
доктор історичних наук, професор кафедри історії навчально-наукового гуманітарного інституту, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (Україна, Київ), polina_nz@mail.ru

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:

Чирко Б. В. Німецька національна меншина в Україні: етнополітичні та соціально-економічні процеси в умовах радянської політичної системи (перша половина ХХ століття). – К.: АМУ, 2016. – 368 с.

Поліетнічність, соціокультурна життєдіяльність різних етнічних спільнот – характерна риса та важливий компонент етносоціального процесу, який відбувався на теренах сучасної України протягом багатьох століть. Особливе місце в етнічній історії України займає масова колонізація Новоросії, а також інших регіонів Російської імперії вихідцями з Німеччини, Пруссії, Швейцарії, Австрії, Нідерландів, які почали переселятися з Європи у другій половині ХVІІІ століття. Поступово,

на основі переселенських груп іноземних колоністів з Європи, починає формуватися німецькомовна етнічна спільнота, – німецька етнічна група в Російській імперії. Протягом певного періоду, завдяки величезним зусиллям та наполегливій, кропіткій праці мешканці німецьких та менонітських сільськогосподарських колоній змогли створити своєрідну та ефективно діючу господарську систему зі специфічним соціально-побутовим устроєм. В середовищі німецькомовних переселенців сформувалися також певні світоглядні й морально-етичні принципи, які базувалися на релігійних концепціях, притаманних конфесіям німецьких та менонітських громад.

Етнокультурні, духовно-релігійні, соціально-економічні та інші процеси, які відбувалися в середовищі німецької етнічної групи уважно вивчаються вітчизняними та зарубіжними дослідниками – істориками, етнологами, лінгвістами, демографами, а також й представниками інших наукових напрямів. З цих проблем опубліковані десятки індивідуальних та колективних монографій, а також сотні журнальних статей, виданих в фахових виданнях та збірниках наукових праць, що свідчить про значні успіхи наукової громадськості в дослідженні історії німецької етнічної групи на різних етапах її перебування в Україні, в тому числі і в роки утвердження радянської політичної системи. В той же час уважний аналіз опублікованих праць, а також захищених дисертацій дозволяє стверджувати, що в вітчизняній історіографії поки не існує монографічного дослідження, в якому встановлення сутності етнополітичних та соціально-економічних процесів в середовищі німецької національної меншини розглядалися б саме в контексті державної політики радянської влади на різних етапах її існування. Заповнити цю прогалину в українській історіографії – нагальна проблема сучасної історичної науки. Певні кроки в цьому напрямі і робить Чирко Б. В., автор монографії «Німецька національна меншина в Україні: етнополітичні та соціально-економічні процеси в умовах радянської політичної системи перша половина ХХ століття». Сфера наукових інтересів Чирко Б. В. – історія, державна політика в етнічній сфері, історія та культура національних меншин та німецької етнічної групи в Україні. Чирко Б. В. є автором понад 20 наукових праць, опублікованих в фахових журналах України та науково-метричних виданнях, а також 7 монографій з різної етнічної проблематики. При цьому, зазначимо, що автор розглядуваної монографії знаний дослідник проблем німецької етнічної групи, добре відомий як в Україні, так і далеко за її межами.

Об'єктом наукового дослідження автора є етнополітичні та етносоціальні процеси в Україні в контексті політики радянської влади першої половини ХХ століття. Предметом наукового дослідження є етнополітичні та соціально-економічні процеси в середовищі німецької етнічної групи в контексті запровадження державної політики в Україні у 1920-х – 1950-х роках. Хронологічні рамки дослідження охоплюють майже півстоліття – з встановлення в Україні радянської влади, міжвоєнний період, роки нацистської окупації, післявоєнні часи до середини 1950-х років. Територіальні межі дослідження локалізовані адміністративно-територіальними кордонами України в досліджуваний період.

Маються на увазі Південні регіони УСРР – традиційні райони історичного проживання основної частини німецького населення України, територія Молдавської АСРР, район Волині, де також знаходилася значна кількість німецьких сільськогосподарських колоній.

Зазначимо, що етнополітичні та соціально-економічні процеси в середовищі німецької етнічної групи України розглядаються в контексті основних напрямів державної політики радянської влади – політики «воєнного комунізму», нової економічної політики, політики індустріалізації, встановлення колгоспного ладу, реалізації хлібозаготівель, запровадження політики українізації та заходах щодо забезпечення запитів національних меншин, політики в культурно-освітній, релігійній та духовній сферах, політичних репресій по відношенню до німецького населення, депортацій етнічних німців в передвоєнні та воєнні роки, застосування до громадян німецької національності правових та адміністративних обмежень, поступового зняття зазначених обмежень у середині 1950-х років, відновлення німцям, колишнім «спецпереселенцям», їхніх громадянських прав, спроб адаптації німецького населення до нових умов повоєнного життя.

Автор визначає соціально-господарське становище німецької етнічної групи на початку 1920-х років, регіони розселення, чисельність та особливості соціальної структури німецького населення. Аналізується процес формування концепцій політики влади в етнічній сфері та інститути її реалізації. Розглядаються соціально-політичні та аграрні процеси в умовах політики «воєнного комунізму», причини та наслідки голоду 1921–1923 років в німецьких колоніях України. Досліджуються дискримінаційні дії влади в земельних відносинах, громадсько-політичному та релігійному житті німецького населення, податкова політика в німецьких та менонітських сільськогосподарських колоніях, ставлення владних структур до еміграційних рухів німецького та менонітського населення, а також заходи по «радянській» громадських та національно-культурних процесів в середовищі німецької етнічної групи. Розглядається землевпорядна політика в регіонах проживання німецького населення, ставлення влади до німецької та менонітської національної кооперації. Автор зосереджує увагу на здійсненні політики колективізації, організації хлібозаготівельних кампаній та розкуркулення селян в місцях проживання німецького й менонітського населення, встановлює соціально-політичні причини та наслідки голодомору 1932–1933 років у німецькому селі. Автор розглядає суспільно-політичні причини та соціально-демографічні наслідки політичних репресій тоталітарного режиму по відношенню до німецької етнічної групи. Особливе місце в дослідженні займають питання репатріації етнічних німців, поступове зняття з них правових та соціальних обмежень, а також проблеми адаптації німецького населення України до реалій радянської політичної системи в повоєнні роки.

Ми погоджуємося з позицією автора про те, що ґрунтовне дослідження зазначених проблем може становити новизну та наукову значимість в загальній канві наукових розробок з історії, суспільно-політичного та соціального становища німецької етнічної групи в Україні.

Зрозуміло, що висвітлення широкого спектра окреслених проблем передбачало дослідження різноманітних джерел. Поряд з опублікованими матеріалами, автор у своїх дослідженнях спирався на маловідомі архівні документи. Основу джерельної бази дослідження становлять документи радянських, державних, господарських, профспілкових та інших установ, які зберігаються в фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України в м. Києві. Серед них сотні постанов, інструктивних листів, доповідних записок, звернень до органів влади представників громад німецьких та менонітських колоній, а також листів окремих громадян, які знаходяться в фондах Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, Народних комісаріатів внутрішніх справ, землеробства, освіти, праці, легкої промисловості, охорони здоров'я, Української економічної наради, Всеукраїнської ради професійних спілок, Підвідділу по роботі з німецьким населенням Відділу національних меншостей НКВС, Центральної Комісії у справах національних меншостей при ВУЦВК, Центральної адміністративно-територіальної комісії при ВУЦВК, Ради національних меншостей Наркомату освіти, Адміністративно-фінансової комісії при РНК УСРР, Державного видавництва національних меншостей УСРР при Президії ВУЦВК, Бюро у справах національних меншостей ЦВК Молдавської АСРР, інших органів влади та управління України. Значний масив документів автор відпрацював в Державних архівах Одеської, Дніпропетровської, Миколаївської, Запорізької, Херсонської та інших областей України. Поряд з державними архівами в роботі широко представлені матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань (ЦДАГО) України – постанови, інструктивні листи та інші документи Політбюро, Оргбюро та Секретаріату ЦК КП(б)У, а також так звані «Окремі папки» ЦК КП(б)У, інші матеріали, більшість яких вводиться у науковий обіг вперше. Автор підкреслює, що особливу значимість для дослідження історії німецької етнічної групи в Україні представляють документи державних архівів Російської Федерації та Німеччини.

Рецензент звертає увагу на те, що тематика, яку розробляє Чирко Б. В. була і залишається надзвичайно актуальною в рамках дослідницьких програм історичних, етнологічних та інших напрямків гуманітарних наук, а сама монографія має значний науковий потенціал. Про актуальність та наукову значимість розглядуваної монографії свідчить, зокрема, те, що її тематика безпосередньо пов'язана з основними напрямками наукових досліджень, які здійснюються рядом вітчизняних та зарубіжних дослідницьких центрів. В повній мірі це стосується напрямів наукової діяльності Інститута політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса, зокрема Відділу національних меншин, в межах наукової роботи якого у 1995 році була видана монографія Чирка Б. В. «Національні меншини в Україні (20–30 роки ХХ століття)». – К., Асоціація «Україно». – 215 с. Наукова направленість автора рецензованої публікації близька також й до наукових програм, які розробляються у Центрі етносоціальних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН

України. Результатом наукової співпраці директора зазначеного Центру Євтуха В. Б. й автора рецензованої публікації стало видання у 1994 році колективної монографії «Німці України (1920-і – 1929-і роки)». – К.: Інтел. – 183 с. Тематика розглядуваної монографії близька їй до наукових тем, які розробляються закордонними науковими центрами, зокрема, Геттінгемським дослідницьким центром та Інститутом культури й історії німців Північно-Східної Європи при університеті м. Гамбург (Німеччина). Причому, слід сказати, що у Геттінгемському дослідницькому центрі готується до видання «Збірник документів та матеріалів «Німці в Україні. 1920–1926 роки». Укладачі збірника – Альфред Айсфельд, виконавчий директор Геттінгемського дослідницького центру та автор пропонованої монографії. До складу збірника, робота над яким триває майже 20 років, увійшло понад 800 документів, які зберігаються в Державних архівах України та Німеччини. Документи публікуються мовами оригіналу архівних документів, а саме – українською, російською та німецькою. Загальний обсяг збірника орієнтовно становить понад 2000 сторінок, а його видання планується на 1917 рік.

Як зазначалося, хронологічні рамки розглядуваної монографії охоплюють початок 1920-х та другу половину 1950-х років. В той же час, на наш погляд, для ще більш всебічного й поглибленого аналізу процесів, які відбувалися в середовищі етнічних німців України в роки панування сталінського режиму важливо показати історію німецької етнічної групи в ретроспективі, зокрема, в контексті політики Російської держави стосовно німецьких колоністів від часів їх масової іміграції до жовтневого перевороту 1917 року, а також суспільне та соціально-господарське становище мешканців німецьких колоній в контексті політики урядів Української демократичної революції та військово-політичних угруповань періоду Громадянської війни. Проте висловлені нами побажання треба розглядати не як «критику», а глибоке переконання рецензента в тому, що науковець і їй в подальшому буде активно займатися ґрунтовними дослідженнями проблем німецької національної групи на різних етапах її історії – від початку масової колонізації німців до сучасного стану німецької етнічної групи в Україні.

Рецензент висловлює сподівання, що розглядувана нами монографія Чирка Б. В. «Німецька національна меншина в Україні: етнополітичні та соціально-економічні процеси в умовах радянської політичної системи (перша половина ХХ століття)» викличе зацікавленість широкого наукового загалу – дослідників проблем етнології, державної політики в етнічній сфері, історії етнічних груп України; а також студентів вищих навчальних закладів, всіх хто цікавиться етнічною проблематикою, минулим та сучасною історією українського суспільства.

Malchyn Yu. M., *Doctor of Historical Sciences, Professor of the V. I. Vernadskyi Tavria National University Educational and Scientific Humanitarian Institute's Chair of History (Ukraine, Kyiv), polina_nz@mail.ru*

Recension on monograph: Chyrko B. V. The German National Minority in Ukraine: Ethno-political and Socio-economic Processes in the Soviet Political System (First Half of the Twentieth Century). Second edition, enlarged and amplified. – K.: AMA, 2016. – 368 p.

Информация о рецензенте:

Мальчин Юрій Макарович, доктор історичних наук, професор кафедри історії навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, м. Київ, вул. Івана Кудри 33, поштовий індекс: Київ – 01. 042; службовий тел.: (044) 529.57.67, 529.00.23; електронна адреса: crimea.tnu@gmail.com

Проживає за адресою: Київ, вул. Бульвар Лесі Українки 9В, кв. 68; контактний тел.: (044) 529.57.67, 529.00.23; електронна адреса: crimea.tnu@gmail.com

Information about the reviewer:

Malchyn Yurii Makarovich, Doctor of Historical Sciences, Professor of the V. I. Vernadskyi Tavria National University Educational and Scientific Humanitarian Institute's Chair of History; 33, Ivana Kudri str., city of Kyiv; Postal Code: Kyiv – 01042; Office phone: (044) 529.57.67; 529.00.23; e-mail: crimea.tnu@gmail.com
Home address: 9B, Lesi Ukrainky Boulevard, Apt. 68, Kyiv; contact phone: (044) 529. 57. 67.; 529. 00. 23; e-mail: crimea.tnu@gmail.com

* * *

Ханжи В. Б.,
доктор философских наук, профессор,
заведующий кафедры философии и биоэтики,
Одесский национальный медицинский университет
(Украина, Киев), oksanapnpu@gmail.com

РЕЦЕНЗИЯ НА МОНОГРАФИЮ:

Петина О. Б. Экономический человек: опыт социально-философской экспликации. – Монография / О. Б. Петина. – Одесса: Печатный дом, 2016. – 336 с.

Современный глобальный контекст существования человечества во многом опосредован экономическими отношениями, следовательно, решение актуальных социальных проблем во многом связывается с экономической сферой, хозяйственной деятельностью, рыночными механизмами. Субъектом всех взаимодействий в этих областях является человек в специфике его экономических природно-поведенческих проявлений, представленный в модели экономического человека. В условиях формирования современной глобальной экономической системы актуализируется философская проблематизация экономического знания, включающая поиски новых форм и методов его исследования и презентации не только в научном дискурсе, но и социально значимых контекстах.

Человек, ради кого совершаются экономические и социальные изменения в обществе, находится в зоне внимания философии экономики, социологии, социальной экономики и особенно социальной философии и философии образования. Основной задачей экономических дисциплин общественной направленности является изучение динамики экономических связей, экономической стратификации, механизмов социальной защиты населения, влияния рыночных отношений на социальную систему и жизнь общества в целом. Философское исследование направлено на исследование содержания и наполнение новым смыслом базовых понятий социально-экономического знания, на анализ таких социально значимых и сложных для изучения феноменов, как экономическое сознание, экономическая культура, экономическое образование, экономический человек.

Особый интерес представляет первый и второй раздел монографии. Так, в частности, задачами первого раздела «Теоретико-методологические основания